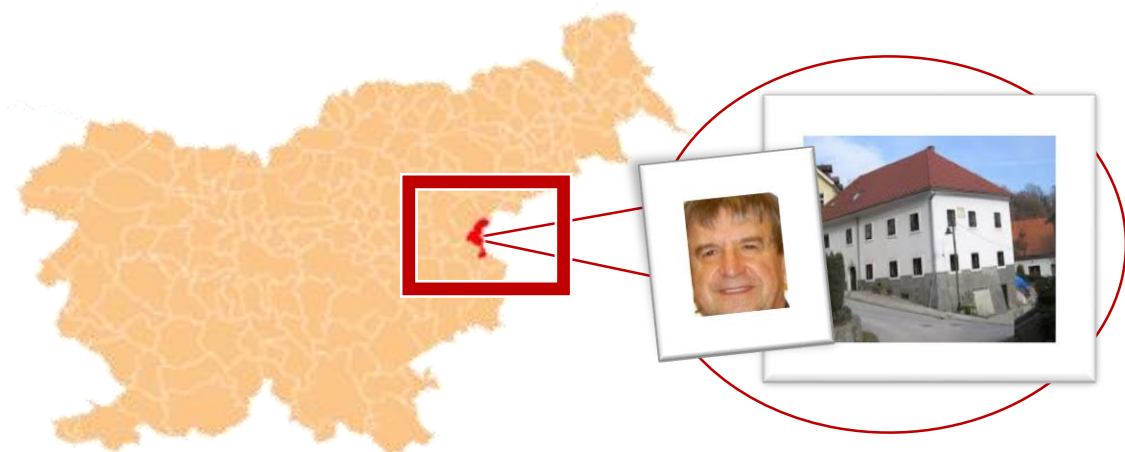

USODA KULTURNE DEDIŠČINE PODČETRKA

RAZISKOVALNA NALOGA

Avtorici: AMANDA AMON in NIKA BORŠIČ

Mentorica: PROF. JOSIPA HREPEVNIK

Področje: ZGODOVINA

Rogaška Slatina, marec 2020

KAZALO

POVZETEK	4
1 UVOD	6
1.1 Namen in metode dela	6
1.2 Raziskovalne metode	7
1.3 Raziskovalne hipoteze	8
2 TEORETIČNI DEL	9
2.1 Kulturna dediščina	9
2.2 Arheološka dediščina	9
2.3 Izvor imena Podčetrka	10
2.4 Zgodovina trga Podčetrka	10
2.5 Cerkev sv. Lovrenca	11
2.6 Grad Podčetrtek	12
2.7 Grad – samostan Olimje	15
2.8 Terme Olimia	16
2.9 Legende z gradu Podčetrtek	17
2.10 Vidnejše osebnosti v Podčetrtku	19
3 RAZISKOVALNI DEL	21
3.1 Najdene premične kulturne dediščine na območju občine Podčetrtek	21
3.1.1 Obisk pokrajinskega muzeja Celje	21
3.1.2 Obisk galerije v najstarejši trški hiši	26
3.1.3 Ivan Šalomon, najin posebnost	26
3.2 Nepremične kulturne dediščine Podčetrka	27
3.2.1 Trg Podčetrtek	27
3.2.2 Grad Podčetrtek	27
3.2.3 Samostan in lekarna Olimje	29
3.2.4 Terme Olimia	30
4 UGOTOVITVE	31
4.1 Končne ugotovitve na podlagi zastavljenih hipotez	31
5 ZAKLJUČEK	33
6 LITERATURA IN VIRI	34
7 PRILOGE	35

KAZALO SLIK

Slika 1: Podčetrtek med vojnama 1918–1945 (fotografija iz časopisnega članka) arhiv: Franc Reiner	10
Slika 2: Cerkev sv. Lovrenca (https://druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/zupnija/zupnija-podcetrtek , 18. 2. 2020).....	11
Slika 3: Grad Podčetrtek (https://gradovislovenije.si/project/grad-podcetrtek/ , 17. 2. 2020).....	12
Slika 4: Heralična plošča z grbom Tattenbachov in Reschev (http://www.gradovi.net/grad/data/podcetrtek/podcetrtek_heraldicna_plosca.jpg , 17. 2. 2020)	13
Slika 5: Attemsov grb na Podčetrškem gradu (http://www.gradovi.net/grad/data/podcetrtek/PICT7828.JPG , 17. 2. 2020)	14
Slika 6: Grad Podčetrtek 2014. Foto: Kaja Kalečak.....	14
Slika 7: Samostan (grafika), Olimje (http://www.eheritage.si/apl/Digital.aspx?id=SI_INDOK_FD_d02891-001 , 18.2.2020)	15
Slika 8: Kopanje v prvem lesenem bazenu okrog leta 1967. Foto: Terme Olimia.....	16
Slika 9: Ema Krška (https://www.kamra.si/mm-elementi/item/ema-krska.html , 15. 2. 2020).....	19
Slika 10: Masiven pečatni prstan z gemo, srebro, ahat, 1.–3.stol.n.š., Golobinjek pri podčetrtku, inv.št. R4033. Foto: Pokrajinski muzej Celje	22
Slika 11: G/VI -13. Foto: Pokrajinski muzej Celje.....	22
Slika 12: G/VI-44. Foto: Pokrajinski muzej Celje.....	23
Slika 13: G/VI 223: Foto: Pokrajinski muzej Celj.....	23
Slika 14: Denarij RIC 4 – Oton. Foto: Pokrajinski muzej Celje	24
Slika 15: Denarij RIC 32 – Trajan. Foto: Pokrajinski muzej Celje	25
Slika 16: Denarij RIC 206 – Mark Avrelj. Foto: Pokrajinski muzej Celje	25
Slika 17: Nedrček iz srednjega veka. Foto: Amanda Amon	26
Slika 18: Mrtvaški list F. Počivalšek. Foto: Amanda Amon	26
Slika 19: Izgubljena slika Attemsov – Lov na Merjasca.....	28
Slika 20: Izgubljena slika Attemsov – Galentni prizor.....	28
Slika 21: Stara lekarna Olimje (https://kraj.eu/slovenija/olimje_stara_lekarna/slo , 18. 2. 2020.....	30
Slika 22: Kopanje v lesenem bazenu konec 60. let. Foto: Terme Olimia.....	30

POVZETEK

Namen najine raziskovalne naloge je ugotoviti, kako se v občini Podčetrtek ohranja kulturna dediščina kraja ter kako bi se lahko ohranjala v prihodnje. Najina prva seznanitev je bila, katere kulturne dediščine ima sam Podčetrtek. Ugotovili sva, da ima občina Podčetrtek evidentiranih večje število enot kulturne dediščine, med njimi jih ima skoraj polovica status kulturnega spomenika lokalnega pomena. Zelo bogato zgodovino ima sam grad, nato tudi celoten trg Podčetrтка s cerkvijo sv. Lovrenca ter tretja najstarejša lekarna v Evropi – Stara lekarna Olimje. A sam grad je v Podčetrtku zelo delikatna zadeva – tako za občino kot za zdajšnje lastnike gradu in tudi za same občane Podčetrтка – saj kot kulturna dediščina pred očmi vseh propada. To naju je spodbudilo, da raziščeva, kako gledajo občani na kulturno dediščino. Najine hipoteze sva ovrednotili z informacijami, ki sva jih pridobili z obiskom majhne galerije v najstarejši trški hiši, in z intervjujem z njenim ustanoviteljem (ki hkrati tu tudi prebiva) Ivanom Šalamonom. Po raziskavi na terenu sva ugotovili, da je na tem področju prisotna tudi arheološka dediščina: Golobinjek ob Sotli – rimska naselbina Britof, Gradišče Rudna, Prelasko – rimska naselbina Selšica. Obiskali sva Pokrajinski muzej Celje, kjer so naju podučili o arheološki najdbi prstana z Gemo, o vedutah (starejših upodobitvah) Podčetrтка in o najdbi novcev z upodobitvami rimskih cesarjev, najdenih na tem območju. Cilj najine raziskovalne naloge je ugotoviti, kako ohraniti kulturno dediščino Podčetrтка v samem kraju in na kakšen način jo ohranjajo današnji krajani, če sploh jo. Najin cilj je še prikazati Podčetrtek kot zgodovinsko bogato naselje, zato sva izdelali lastno spletno stran, ki ponuja pregled najine naloge.

Ključne besede: Ivan Šalamon, grad Podčetrtek, lekarna Olimje, vedute, prstan z Gemo, novci

A SUMMARY

The purpose of our research paper was to determine how the cultural heritage of the community of Podčetrtek is preserved and how it could be in the future. Of course, our first acquaintance was the cultural heritage of Podčetrtek itself. We found that the municipality of Podčetrtek has a large number of cultural heritage units recorded, of which almost half have the status of a cultural monument of local importance. The castle itself has a very rich history, as well as the entire Podčetrtek square with the church of St. Lawrence and the third oldest pharmacy in Europe - Olimje Pharmacy. But the castle itself is a very delicate matter in Podčetrtek for both the municipality and the current owners of the castle, as well as the citizens of Podčetrtek itself. The castle as a cultural heritage collapses before the eyes of all. That is why we set out to investigate how much the people view the cultural heritage in Podčetrtek as much as they know it. Our hypotheses were evaluated with the informations we obtained by visiting a small gallery in the oldest market house and interviewing its founder (who also resides there) Ivan Šalamon. After a field survey, we discovered that archaeological heritage is also present in this area: Golobinjek ob Sotli - Roman settlement Britof, Gradišče Rudna, Prelasko - Roman settlement Selšica. We visited the Provincial Museum of Celje and were taught in the administration about the archaeological discovery of the ring with Gemo, the Vedutas (older depictions) of Podčetrtek and the finding of coins with depictions of Roman emperors found in this area. Our research goal is to preserve Podčetrtek's cultural heritage in the place itself.

Key words: Ivan Šalamon, castle Podčetrtek, ring with Gemo, Landsberg, Olimje Pharmacy

ZAHVALA

Zahvaljujeva se mentorici gospe Josipi Hrepevnik za podporo in pomoč pri samem pisanju raziskovalne naloge, iskanju virov in podobno. Prav tako gre zahvala:

- Ivanu Šalamonu, najinemu posebnežu, ki naju je seznanil z zgodovino Podčetrka,
- Pokrajinski upravi Celje (direktorju Stanetu Rozmanu), ki nama je priskrbel novce, vedute Podčetrka, vire in prstan z Gemo,
- Kozjanskem parku, natančneje Luciji Zorenč za usmeritev pri iskanju virov,
- patrom iz lekarne Olimje za vse pridobljene informacije o najstarejših zeliščih v občini Podčetrtek.

Zahvaljujeva se vsem, ki so še na kakršen koli način pripomogli k nastanku te naloge.

1 UVOD

1.1 Namen in metode dela

Kulturna dediščina so viri in dokazi človeške zgodovine in kulture, ne glede na njihov izvor, razvoj in ohranjenost. Zaradi njihove kulturne, znanstvene in splošno človeške vrednosti je ohranjanje kulturne dediščine v splošnem javnem interesu. Kulturna dediščina predstavlja nenadomestljivo vrednoto. Skrb za njeno ohranjanje in varovanje v vseh okoliščinah je skrb vsakega izmed nas.¹

Namen te naloge je razširiti poznavanje kulturne dediščine Podčetrka, se seznaniti z njeno preteklostjo in prihodnostjo v rokah krajanov. Podčetrtek je danes prepoznan po Termah Olimia in po termalnem parku Aqualuna. Ker se Podčetrtek zelo hitro razvija v turistično odlično destinacijo, je zelo pomembno, da poznamo zgodovino Podčetrka. Saj s tem ko znamo ohranjati kulturno dediščino kraja, znamo le-to prenašati na mlajše rodove in tako ostane kultura živa in prisotna med ljudmi. Ugotavljava, da če v samem kraju ni posameznikov oz. poznavalcev zgodovine in posluha lokalne skupnosti, se lahko kaj hitro izgubijo sledi zgodovine kraja.

Najini začetki raziskovalnega dela na terenu so bili zelo načrtno opredeljeni po prebrani literaturi o zgodovini Podčetrka, ki je po najinem mnenju zelo skromna. Potek zgodovinskega razvoja kraja je predstavljen le v knjigi Jožeta Mačka Podčetrtek skozi stoletja, ki sva jo dobili v dar od Občine Podčetrtek. To pa je edina samostojna knjiga, ki opisuje zgodovino Podčetrka. Ostalo literaturo sva našli predvsem v Stoparjevih delih (Gradovi na Slovenskem, Gradovi, Grad Podčetrtek, Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji med Kozjanskim in porečjem Save ter v Vischerjevi topografiji Gradov. Dodatna gradiva, ki sva jih predelali, so znanstveni članki, izvirna znanstvena dela, objave v časopisih, diplomska dela ter raziskovalna naloga na temo gradu Podčetrka.

Raziskovalno delo na terenu sva začeli v samem kraju, obiskali sva občino, kjer sva opravili intervju z županom Petrom Misjo. Ugotovili sva, da ima občina Podčetrtek evidentiranih večje število enot kulturne dediščine, med njimi jih ima skoraj polovica status kulturnega spomenika lokalnega pomena: grad Podčetrtek, trg Podčetrka, cerkev sv. Lovrenca, tretja najstarejša lekarna v Evropi – Stara lekarna Olimje. In tako naju je pot vodila do tretje najstarejše lekarne v Evropi – Stare lekarne Olimje, kjer sva povprašali patre o zgodovini same lekarne. Nato sva nadaljevali pot do lokalnega poznavalca zgodovine Ivana Šalamona, ki še danes prebiva v najstarejši trški hiši Podčetrka, kjer ima razstavljeno svojo zgodovinsko zbirko. Tudi z njim sva opravili intervju, z informacijami, ki sva jih pridobili, pa sva ovrednotili zastavljene hipoteze.

Po prebrani literaturi in raziskavi na terenu sva ugotovili, da je na tem področju prisotna tudi arheološka dediščina: Golobinjek ob Sotli – rimska naselbina Britof, Gradišče Rudna, Prelasko – rimska naselbina Selšica. V literaturi sva zasledili, da hranijo kulturne premičnine v Brežicah. Odpravili sva se v Posavski muzej v Brežice, tam so nama pojasnili, da pokrivajo področje Posavje in da Podčetrtek ni del tega področja. Nato sva poklicali na upravo v Kozjanski park, ker sva na spletu zasledili, da Kozjanski park upravlja s kulturno dediščino Podčetrka. Vendar tudi tukaj ni hranjenih kulturnih premičnin iz kraja Podčetrka, napotili so naju v Celje v

¹ Nered, J. in Razpotnik Visković, N. (ur.) (2014). UPRAVLJANJE območij s kulturno dediščino. Ljubljana: Založba ZRC, str. 28.

Pokrajinski muzej. Sprejel naju je sam gospod Stane Rozman, direktor Pokrajinskega muzeja Celje, ki nama je pokazal arheološko najdbo zbirko novcev z upodobitvami rimskih cesarjev, najdeno v Prelaskem, pokazali so nama tudi prstan z Gemo, ki je bil najden v Golobinjeku, ter tri vedute (starejše upodobitve) Podčetrтка. To so tri kulturne premičnine iz okolice Podčetrтка, ki jih hrani Pokrajinski muzej Celje, ostalih kulturnih premičnin ni zaslediti nikjer drugje po muzejih v Sloveniji. In prav to je najin cilj raziskovalne naloge, ugotoviti, kje se hranijo kulturne premičnine z območja Podčetrтка.

1.2 Raziskovalne metode

Najina naloga je zgrajena iz teoretičnega in raziskovalnega (praktičnega) dela. Najprej sva poiskale osnove podatke o zgodovini Podčetrтка, pri tem nama je bila v veliko pomoč knjiga: Podčetrtek skozi stoletja, I. Maček. Obiskali sva najinega posebneža Ivana Šalamona, muzej v Brežicah, Pokrajinski muzej Celje, Kozjanski park in Staro lekarno Olimje. Metode, ki sva jih uporabili, so:

INTERVJU: Opravili sva intervju z Ivanom Šalamonom, ki je v Podčetrtku znan kot največji poznavalec krajevne zgodovine. Intervju sva opravili pri njem doma, v najstarejši trški hiši, kjer nama je razkazal tudi svojo galerijo. Prav tako sva intervju opravili z županom občine Podčetrtek gospodom Petro Misjo, ki nama je povzel trenutno stanje grada, njegovo prihodnost in povedal nekaj o premični dediščini.

ANALIZA TEKSTA: Vire za najino raziskovalno nalogo sva pridobile iz knjig o Podčetrtku ter iz strokovnih člankov. Dobili sva tudi pisne vire, popis prebivalstva in dediščine v Pokrajinskem muzeju Celje. Ko sva vse to obdelali, sva dobili širšo predstavo o zgodovini Podčetrтка.

OPAZOVANJE: Obiskali sva galerijo pri gospodu Šalamonu, Pokrajinski muzej Celje, muzej v Brežicah, lekarno in samostan v Olimju.

1.3 Raziskovalne hipoteze

- **Podčetrtek je dobil ime po tedenskem sejmu v četrtek na trgu pod gradom.**
Iz samega imena kraja Podčetrtek lahko razberemo besedi »pod« in »četrtek«. Torej lahko sklepamo, da je ime nastalo po določenih dogodkih ali dejavnostih, ki so se odvijale ob četrtkih. To so tržni dnevi, takrat je obratoval tudi pravni urad, lahko pa tudi pomeni pot, ki jo prehodiš v četrtek.
- **Lekarna Olimje je ena izmed najstarejših lekarn v Evropi.**
Sedaj v samostanu Olimje domujejo patri pavlinci, včasih je bilo to le skladišče, če pa gremo globje v zgodovino, so bili v njegovem začetku tam patri pavlinci. Že v 17. stoletju so začeli z lekarno, torej pridobivanjem zdravilnih rastlin in zelišč ter odkrivanju njihovih dobrih lastnosti. Red je imel stroga pravila glede zdravilstva, vendar so kljub svoji modrosti še vedno bolj zaupali božji pomoči.
- **Grofje Attemsi so pustili velik pečat v kraju Podčetrtek.**
Grofje Attemsi (točneje Ignac Marija) so kupili grad in gospostvo Podčetrtek v drugi polovici 17. stoletja od upnikov prezadolženih Tattenbachov. Večkrat so prenovili grad, saj so bili znani kot vneti graditelji in arhitekti. Bili so zadnji lastniki gospostva Podčetrtek. Za njimi so ostale številne legende, bili so kruti, a po drugi strani zelo pomembni zemljiški gospodarji za Podčetrtek.
- **Ivan Šalamon ima velik pomen za ohranjanje dediščine Podčetrтка.**
Ivan Šalamon se je res zelo podrobno posvetil raziskovanju in posledično ohranjanju dediščine Podčetrtek. Bil je prisoten, ko so se sprejemale pomembne odločitve o prihodnosti Podčetrтка in vsega Obsotelja. Prebiva v najstarejši trški hiši, v njej pa je ustanovil majhen muzej.
- **Premične dediščine iz Podčetrтка so ohranjene in se hranijo v samem kraju.**
Za premično kulturno dediščino (predmeti, ki so nastali kot posledica človeške ustvarjalnosti) Podčetrтка skrbijo v največji meri prebivalci samega kraja. Temu pričajo lokalni muzej, majhne galerije. Uradne institucije oz. muzeja, ki bi hranil in skrbel za kulturno dediščino tega območja, še do danes v samem kraju ni. O zgodovini samega Podčetrтка obstaja samo ena strokovna monografija, ki jo je napisal Jože Maček na pobudo takratnega in sedanjega župana Petra Misje.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 Kulturna dediščina

Kulturna dediščina so po opredelitvi Zavoda za varstvo kulturne dediščine viri in dokazi človeške zgodovine in kulture, ne glede na njihov izvor, razvoj in ohranjenost (snovna, materialna dediščina), ter s tem povezane kulturne dobrine (nesnovna, nematerialna dediščina). Zaradi njihove kulturne, znanstvene in splošno človeške vrednosti sta varstvo in ohranjanje kulturne dediščine v državnem interesu. Osnovna, kulturna funkcija kulturne dediščine je njeno neposredno vključevanje v prostor in aktivno življenje v njem, predvsem na področju vzgoje, posredovanja znanj in izkušenj preteklih obdobij, ter krepitev narodove samobitnosti in kulturne istovetnosti. Premično kulturno dediščino hranijo predvsem muzeji, arhivi in knjižnice, ki hranijo muzejsko, arhivsko in knjižnično gradivo.²

V Občini Podčetrtek je evidentiranih večje število enot kulturne dediščine, med njimi jih ima skoraj polovica status kulturnega spomenika lokalnega pomena. Nekatera od naselij so zavarovana kot naselbinska dediščina (trško jedro Podčetrтка, vas Polje ob Sotli, Sedlarjevo, Olimje). V občini se nahaja tudi večje število profane (hiše, hrami, mlinske hiše, vodni mlini, vinske kleti, gospodarska poslopja, toplarji ipd.) in sakralne stavbne dediščine (številne cerkve) ter sakralno profana stavbna dediščina (Samostan Olimje). Na tem območju je prisotna tudi arheološka dediščina (npr. Golobinjek ob Sotli – rimska naselbina Britof, Gradišče Rudna, Prelasko – rimska naselbina Selšica).³

2.2 Arheološka dediščina

Arheološka najdba, kot jo definira 2. točka 3. člena ZVKD-1, je premična arheološka ostalina, ki je bila pod zemljo ali pod vodo vsaj sto let. Pri arheoloških najdbah je jasno, da je njihov izvor po definiciji arheološki, to pomeni, da ti predmeti izvirajo bodisi iz izkopavanj bodisi iz naključnih najdb.

V prikazu arheoloških najdišč na Kozjanskem in Bizeljskem je iz Podčetrтка le nekaj najdb, kar pa ne pomeni, da ni bil naseljen, le po naključju v tem kraju ni bilo najdenih več ostankov, ki bi prišli v roke arheologom ali zgodovinarjem in naposled v muzejske zbirke. To območje je zelo slabo arheološko raziskano. Le redke slučajne najdbe kažejo sledi.

Naseljevanje okolice območja Podčetrтка se je začelo v prazgodovinskem obdobju, kar so pokazali rezultati naključnih arheoloških najdb v preteklih desetletjih. Najstarejša najdba kaže, da naj bi od 1. in 2. stoletja našega štetja ob reki Mestinjščici in najprej ob Sotli potekala cesta, ki je mejila med rimskimi provincami Norik (kamor je spadal tudi Podčetrtek) in Panonijo. Tako bi naj skozi Podčetrtek potekala obmejna rimska cesta. Evidentirana je tudi bogata najdba rimskih novcev iz Prelaskega, ki je bila odkrita popolnoma naključno, ter mogočen srebrn prstan z Gemo iz Golobinjeka, ki spada v obdobje med 1. in 3. stoletjem našega štetja. Tudi posamezne najdbe raznih kamnitih sekir in drugih prazgodovinskih predmetov (Žusem, Bistrica ob Sotli, Polje ...) so dale slutiti, da ta teren v arheološkem pogledu ni tako nezanimiv. Po zaslugi nadvse prizadevnega župnika v Podčetrtku Fr. Strnada so v bližnji pa tudi nekoliko

²Zakon o varstvu kulturne dediščine. (ZVKD-1). (2008). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 16.

³Odllok o občinskem prostorskem načrtu občine Podčetrtek. (2018). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 63.

oddaljeni okolici Podčetrтка odkrili preko 30 popolnoma nedotaknjenih gomil. Raztresene so po bližnjih gozdovih, ki zapirajo dolino ob Sotli.⁴

2.3 Izvor imena Podčetrтка

Po ohranjenih zapisih je Podčetrtek dokaj mlado ime, ki ga je kraj dobil po gradu, ki stoji 100 m nad samim osrčjem Podčetrтка. Trg je stisnjen pod dominanten grad, tako da ni presenetljivo, da so bili trški gospodje, gospodarji trga, vsakokratni lastniki gradu. Trg je omenjen z nemškim imenom, in sicer leta 1213 kot *Lonsperch*, 1251 kot *Lantsperch*, 1258 kot *Landesperch*, 1267 kot *Landesperch*, 1286 kot *Lansperk*, v letih 1328 in 1329 kot trg *Landsperg*, 1347 kot *Lantzperg*, 1348 kot *Lonsperch*, 1369 kot *Lanczperg*, 1370 kot *Lantsch oz. Lansch*, 1404 kot forum (trg) *Lands*, 1436 kot *Lantsperig* ter 1462 in 1466 kot *Landsperg*. Zanimivo je, da se uradno ime trga še več kot štiristo let ni dokončno ustalilo. Kot vidimo, je poznejše ime *Windisch Landsberg* sorazmerno novejšega datuma in ga tedaj še niso uporabljali v vseh sferah javnega življenja. Grad se je sprva imenoval Landsberg – deželni hrib (poimenovanje po prvotnem lastniku grofu Frideriku Landsbergu), kar ni bilo enako imenu naselja (Podčetrtek). Čez čas se je ime trga stopenjsko prilagajalo imenu gradu. Iz krajevnega imena in imena gradu je mogoče dokončno zapisati, da sta svoje ime dobila po raznih dogodkih ob četrtkih. V trgu so delovali prvi slovenski uradniki, ki so sodili ob četrtkih (hudodelce so lahko na ta dan tudi usmrtili), in če sežemo še malo globje v zgodovino, je bil četrtek dan za tlako na gospodovi zemlji okoli gradu. Tako se je verjetno za *Windischlandsberg* udomačilo slovensko ime Podčetrtek, ki ga zasledimo v pisni obliki šele pred koncem 19. in v začetku 20. stoletja.⁵

2.4 Zgodovina trga Podčetrтка

Pisano zgodovino Podčetrтка so v prejšnjem tisočletju krojile selitve narodov, vojne, razni spori vitezov, poganski obredi, pokristjanjevanje, Turški vpadi, kuga, številne poplave reke Sotle z njenimi pritoki, nenasitno plemstvo, kmečki upori in vpadi Ogrov. Vendar ima Obsotelje veliko srečo, da je dežela v začetku drugega tisočletja prešla v cerkveno oblast in je tako iz posestnih, gospodarskih, poročnih in sodnih cerkvenih listin, ki so bile opremljene celo z datumom izdaje, kar takrat ni bil vedno običaj, mogoče sklepati o takratnem življenju in poselitvi, čez celo drugo tisočletje, kar za ostale pokrajine na področju sedanje Slovenije, ni bil običaj.⁶

Slika 1: Podčetrtek med vojnama 1918-1945 (fotografija iz časopisnega članka) arhiv: FrancReiner

⁴Bolta, Lojze (15. april 1960). Z arheološko beležnico po Kozjanskem. *Celjski tednik*, leto X., številka 15.

⁵Maček, Jože 2008: Podčetrtek skozi stoletje. Maribor: Založba Pivec, str. 13.

⁶Šalamon, Ivan 2001: Podčetrtek in grad z okolico skozi tisočletja. Velenje: Diling Velenje, str. 6.

Trg Podčetrtek je bil najprej v posesti grofov Seliško-Breških, po letu 1072 pa krških škofov. Letnice njegovih omemb so zapisane že zgodaj. Zanimivo je, da se uradno ime trga še več kot štiristo let ni dokončno ustalilo. Po svojem nastanku je na 21. mestu med štajerskimi trgi. Podčetrtek je bil od 12. stoletja naprej pomembno središče v Obsotelju. Trg je stisnjen pod dominanten grad. Trg je imel običajne pravice, privilegije in tržni ter sodni dan v četrtek. Naselbina ima značilno tržno ulico, pretežno kmečkega videza. Ker je skozenj vodila cesta Brežice-Kunšperk-Lemberg-Poljčane po strmem Podgrajskem klanecu, ki je segal skoraj do Sodne vasi, so morali vozniki nujno dobiti priprego (furajt), ki so jo nudili tržani. Zato je v trgu vladalo živahno poslovno življenje. To je trajalo do zgraditve nove ceste po ravnini, po dolini Sotle, v prvi polovici 19. stoletja. Odtlej je začelo življenje v trgu propadati. Trg je ponovno oživel po drugi svetovni vojni.⁷

2.5 Cerkev sv. Lovrenca

Župnijska cerkev je skoraj v vseh trgih dominantna stavba, tako tudi v Podčetrtku. Cerkev je bila postavljena v dolini na južnem vznožju grajskega hriba. Za zavetnika so izbrali sv. Lovrenca, izbor tega zavetnika kaže na dokajšnjo starost cerkve. Zgradil jo je zemljiški gospod, zato je bila njegova, patronatsko lastniška. Arhitekturno sega v 12. stoletje. Po prehodu v cerkvene roke se v listinah omenja leta 1304 kot podružnična cerkev pilštanjske pražupnije. V 14. stoletju je bila cerkev sv. Lovrenca že sedež vikariata, ki je sicer še vedno spadal pod prafaro Pilštanj. V letu 1545 pa je že bila omenjena kot fara s tremi podružnicami: sv. Križ, Devica Marija na pesku ter sv. Andrej.⁸

Nekoč je bilo v neposredni bližini cerkve, na mestu današnjega župnišča, pokopališče, katerega ostanke so odkrili med urejanjem okolice. Severozahodno od cerkve je stalo prvotno župnišče, katerega ostankov ni več zaslediti. Bilo naj bi tik ob sedanji cerkveni hiši, ki je bila prva podčetrtska šola in jo nekateri domačin zato še danes imenujejo stara šola.⁹

Slika 2. Cerkev sv. Lovrenca(<https://druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/zupnija/zupnija-podcetrtek>, 18. 2. 2020)

Cerkev sv. Lovrenca ima gotško zasnovo, ki pa je po številnih prezidavah skoraj v celoti izginila. Cerkev ima tristransko sklenjen kor in eno ladjo. Najstarejši del cerkve je ladja iz 12. stoletja, ker priča tudi sama lega ladje, saj je štiri stopnice pod nivojem tal. Nekoč majhna cerkvica, ki

⁷Maček, Jože 2008:Podčetrtek skozi stoletje. Maribor: Založba Pivec, str. 37.

⁸Prav tam, str. 39.

⁹Krašovec, Mirko 1980: Podčetrtek nekoč in danes, Župnijski urad Podčetrtek.

je imela prvotno zvonik bolj za severozahodni strani, je bila v 14. stoletju poslikana zunaj in znotraj, kar dokazujejo odkriti fragmenti. Cerkev sv. Lovrenca sodi zaradi svoje starosti in tudi bogatih baročnih iluzionističnih fresk med pomembne umetnostne spomenike v Sloveniji.¹⁰

2.6 Grad Podčetrtek

Grad Podčetrtek, nad krajem z istim imenom, sodi med najstarejše v deželi, kar priča že njegovo nemško ime. Landsberg pomeni pokrajinski, deželni grad, grad, ki gospoduje nad pokrajino, kar za podčetrški grad nedvomno velja. Stal je ob stari državni meji, ob Sotli, nasproti Hrvaške oz. Ogrske. Že v najstarejših časih je imel pomembno deželno obrambno vlogo.

Na osnovi vladarske darovnice iz leta 1016 je razvidno, da je bilo ozemlje Kozjanskega in Posotelja že v začetku 11. stoletja trdno znotraj cesarstva. V darovnici, izstavljeni 15. aprila 1016 v Bambergu, v zapisu ob poroki Pilštanjske Eme, ko se je poročila z grofom Viljemom I. Seliško-Breškim je Podčetrtek prvič posredno omenjen kot grad (stolp) z imenom Landsberg – deželni grad. Ta stolp je daroval rimski cesar in nemški kralj Henrik II. Grofu Viljemu I. Ko se je Viljem I. poročil z Emo Pilštanjsko (poznejšo svetnico), je za doto dobil tudi dediščino Eminih staršev. Postal je najmogočnejši gospodar na slovenskih tleh. Po njegovi smrti in smrti njegovih sinov je vsa posest pripadla Emi, ki jo je podarila grofu Askvinu, koroškimi grofom Vovbrškim in visokim gospodom Žovneškim. Obdržala je pas Šaleške doline do Sotle in čez Savo v dolino Mirne. Te kraje je pred smrtjo (1045) s pristankom salzburške nadškofije podarila benediktinskemu ženskem samostanu v Krki na Koroškem, ki ga je ustanovila leta 1042.¹¹

Slika 3: Grad Podčetrtek (<https://gradovislovenije.si/project/grad-podcetrtek/>, 17.2.2020)

Obsotelje je leta 1072 prešlo v posest novoustanovljene krške škofije, ki je kmalu po prevzemu posesti dala postaviti grad v Podčetrtku. Graditi so ga začeli v prvi polovici 12. stoletja, in sicer iz dveh razlogov: grad naj bi branil deželno mejo pred vpadi Madžarov, ki so zavladali na Hrvaškem, služil pa je tudi za utrditev krških posesti na spodnjem Štajerskem. Grad in gospodstvo sta bila tako pomembna, da ju krški škofje niso podelili v fevd, temveč so ohranjali zamenljivo gradiščanstvo do sredine 15. stoletja. Tukaj je tudi razlog za to, da se na gradu ni mogel ustaliti noben plemiški rod. Do 13. stoletja so gradiščani opravljali tako upravno kot

¹⁰Maček, Jože 2008: Podčetrtek skozi stoletje. Maribor: Založba Pivec, str. 50.

¹¹Prav tam, str. 14-15.

vojaško-obrambno funkcijo. Po 13. stoletju pa so opravljali le še vojaško-obrambno, saj so upravno službo začeli opravljati upravniki. Prvi znani vitez iz Podčetrka je bil krški ministerial Oton, sin Engelschalka iz Podčetrka. Oton je zaveden kot priča v škofovi listini 9. aprila 1209. Nato mu sledi leta 1213 Fr. De Lonsperch. Vitezi iz Podčetrka se omenjajo tudi v 14. in 15. stoletju, tako leta 1348 Perchtold der Schenche von Lantzperch, 1358 Alhoch, 1423 Henrik s svojo soprogo Kunigundo, 1446 Viljem, ki je sodeloval v bojih z Ogri. Kot zadnji svojega rodu se omenja Hans, ki je padel v bitki. 12. novembra 1441 je krški škof John začasno izročil svoje gradove tudi grad Podčetrtek cesarju Frideriku IV., ki jih je obdržal do leta 1445. Nato so na gradu gospodovali oskrbniki, v letih 1479–1490 pa je bil v rokah ogrske vojske. Konec 15. in v začetku 16. stoletja je vlogo gradiščana prevzel točaj Schrott, ki je grajsko poslopje in trg temeljito prenovil. Podložniškim kmetom to ni odgovarjalo, saj je pretiraval z dajatvami in tlako. Zaradi nevzdržnih razmer so se leta 1515 kmetje pridružili velikemu kmečkemu uporu. Napadli so grad, ga zavzeli in izropali. Zaradi Schrottovega pisma izvemo, kaj se je godilo na gradu, čeprav je bil on takrat naključno odsoten. Kmetje so grad izropali, pobrali zlasti denar in dragocenosti, do smrti pretepli Schrottovega otroka, ustrelili oskrbnika, ubili hlapca, smrtno ranili nekega duhovnika in nevarno ranili dve grajski dekli.¹²

Od upora dalje so krški škofje grad upravljali sami z gradiščani iz družin okoliških plemičev, gospodov Rogaških in Tattenbachov. Leta 1527 je postal oskrbnik gradu Hans Tattenbach, njegovi nasledniki so imeli grad v najemu ali zakupu. Janez Krištof Tattenbach je leta 1612 lahko kupil grad od krške škofije in tako je prešel v njegovo pravno dedno last – alod. Tattenbachovi so se na Kozjanskem dobro usidrali. V posesti so imeli Bizeljsko, Kunšperk, Olimje, kjer so leta 1550 zgradili tudi grad, ki ima sedaj vlogo samostana. Ivan Krištof Tattenbach združi svoj grb z grbom ženine rodbine Resch in tako dobi dovoljenje, da poveča grad. Grad so zatem do leta 1627 obnovili v poznorenesančnem slogu in ga dodatno utrdili s predgradjem in obzidjem. Po obnovi gradu so obnovili še trg pod njem, kar lahko vidimo na fasadi majhne galerije Na štepihu, na kateri so letnice prenove. Po smrti Viljema Leopolda postane leta 1661 lastnik posestva Ivan Erazem Tattenbach svetnik notranjeavstrijske vlade. Ta se je leta 1665 priključil zaroti proti dunajskemu dvoru. Dunajska vlada je zaroto zatrla in Ivana Erazma dala aretirati, kasneje obglaviti. S sodbo leta 1671 je sledil odvzem vseh posesti in vsi Tattenbachovi potomci izgubijo plemiški naziv. Tattenbachove štajerske posesti so tako prešle v državno last.¹³

Slika 4: Heraldična plošča z grbom Tattenbachov in Reschev(http://www.gradovi.net/grad/data/podcetrtek/podcetrtek_heraldicna_plosca.jpg, 17. 2. 2020)

¹²Maček, Jože 2008: Podčetrtek skozi stoletje. Maribor: Založba Pivec, str. 72.

¹³Stopar, Ivan 1987: Gradovi na slovenskem. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 71.

Ker pa je bilo gospostvo Podčetrtek zadolženo, ga je morala država prepustiti Tattenbachovim upnikom. Upniki so leta 1682 grad prodali grofu Ignacu Mariji Attems za 72 000 goldinarjev. Attemsi so z večjo prenovo začeli po letu 1715, uredili so v gradu kapelo sv. Jurija, ki se posredno prvič omenja šele leta 1784. Dokaj zapuščeni grad so preuredili v svojo letno rezidenco. Zadnji lastnik veleposestva in gradu Podčetrtek je bil Ferdinand Marija grof Attems. Leta 1918 je postal jugoslovanski državljan in dedič vseh Attemsovih posesti v Sloveniji. V lasti grofovske družine Attems so grad in predvsem gozdni kompleksi nekdanjega gospostva Podčetrtek ostali do leta 1945.¹⁴

Slika 5: Attemsov grb na Podčetrškem gradu (<http://www.gradovi.net/grad/data/podcetrtek/PICT7828.JPG>, 17. 2. 2020)

Leta 1945 je bil grad zaplenjen in je prešel v upravo Splošnega ljudskega premoženja. Grad so v teh letih popolnoma izropali. Po 2. svetovni vojni je služil raznim namenom. Nekaj časa so bila v njem stanovanja v grajski kašči pa zasebna kurja farma. Po potresu 1974 so grad izselili in delno obnovili, zavod za spomeniško varstvo Celje je obnovilo streho, domači investitorji pa so pozidali del porušene severne stene, popravili zunanje oporno obzidje, na najbolj ogroženih mestih obnovili streho, uredili odtoke meteorne vode, medtem pa se je sesulo že nekaj stropov v samem gradu. Leta 1989 je občina Šmarje pri Jelšah grad prodala dvema srbskima zasebnikoma, tako da je sedaj grad v zasebni lasti. Eden od lastnikov je preminil in je lastništvo razdeljeno med potomce, ki žal nimajo zanimanja zanj in tako grad danes propada pred očmi občanov in turistov.

Slika 6: Grad Podčetrtek 2014 Foto: Kaja Kalečak

¹⁴Stopar, Ivan 1987: Gradovi na Slovenskem. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 76.

2.7 Grad – samostan Olimje

Grad je v Olimju stal že v enajstem stoletju in je pripadal Pilštanjskim grofom, tako je bila njegova lastnica tudi sveta Ema. Skozi čas so se zamenjali številni lastniki. Leta 1550 je bil grad temeljito obnovljen in urejen v renesančnem slogu izpod rok Tattenbachov. Leta 1658 ga je kupil zagrebški protonotar Ivan Zakmardy in ga leta 1663 podaril hrvaškim pavlincem v Lepoglavi. Pavlinci so v teh krajih prebili 120 let, dokler ni cesar Jožef II. leta 1782 ukinil samostan, redovniki pa so za tem odšli po raznih samostanih na Hrvaškem. Vseeno je njihovo bivanje tukaj pustilo številne sledove: čudovito cerkev, samostan s poslikano lekarno in urejeno okolico. Leta 1665 so začeli graditi cerkev v baročnem stilu in jo v enem desetletju dokončali. Leta 1805 so nekdanji samostan kupili Attemsi. Zaradi visokih davkov na površino streh in števila oken, so pozneje dali porušiti severovzhodni del gradu. Attemsi so ostali lastniki gradu vse do konca druge svetovne vojne, ko je postal last splošnega ljudskega premoženja. Od leta 1990 za samostan skrbijo bratje svetega Frančiška Asiškega – minoriti, ki so po 217 letih avgusta 1999 ponovno oživeli Marijino svetišče in župnišče ter z njim tudi lekarno.¹⁵

Slika 7: Samostan (grafika), Olimje (http://www.eheritage.si/apl/Digital.aspx?id=SI_INDOK_FD_d02891-001, 18.2.2020)

Naši predniki so radi govorili, da »za vsako bolezen nekje v naravi ena zdravilna rož'ca raste«. ¹⁶ Z naselitvijo patrov Pavlincev leta 1663 se je tukaj pričelo sistematično proučevanje zelišč. Ta red je zahteval, da ima vsak samostan posebno sobo za bolne brate, imenovano »infirmia«. Eden od bratov je opravljal službo bolniškega strežnika in bil na razpolago bolnim sobratom. ¹⁷ Na eni izmed ohranjenih slik iz leta 1681 lahko vidimo dva vrtova, kjer so verjetno patri gojili tudi zdravilne rastline. Kljub modrosti in strokovnosti menihov, so še močnejše zaupali v moč molitve. Pa vendar so si v pritličju samostana v južnem stolpu uredili prostor, ki mu danes pravimo »Stara lekarna«.

Okroglo, obokano sobo, nekdanje lekarne je leta 1780 s čudovitimi freskami upodobil Anton Lerchinger iz Rogatca. Vsaka freska prikazuje eno zdravilo: živali za mast, voda, zdravilne

¹⁵Stopar, Ivan 1987: Gradovi na slovenskem. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 53.

¹⁶Propagandni material samostana Olimje

¹⁷Prav tam

rastline, zemlja z minerali, jabolko, vinska trta, manseagora, vejica cedre in hipoza. Grško-Rimski zdravnik Galen naslikan ob oknu pa nam daje nasvet: »Troje je pomembno: vedrina, počitek in zmerno življenje«.

Le dve leti po končni poslikavi leta 1782 je cesar Jožef II. razpustil pavlinski red, patre pa izgnal iz Olimja. Tam, kjer je nekoč stala lekarna, je bila do leta 1950 shramba za poljske pridelke. Kasneje so se v Olimje naselili patri minoriti in oživali zeliščarsko tradicijo.

Restavratorji so imeli veliko dela z obnovo poslikav, ki jih je uničila vlaga. Pred poslopjem se sedaj nahaja vrt zdravilnih rastlin s sprehajalno potjo.

2.8 Terme Olimia

Podčetrtek je danes poznan po toplicah, ki so jih v času, ko je atomska energija veljala za nekaj naprednega, poimenovali »Atomske toplice«. Danes pa so znane pod imenom Terme Olimia.

Terme Olimia imajo pester zgodovinski splet. Po ustnem izročilu naj bi imeli baroni iz Miljane v Harini Zlaki svoje kopališče že pred štirimi stoletja. Harine Zlake so naselje v občini Zagorska Sela. Locirane so na levi strani Sotle v zahodnem delu Hrvaškega Zagorja. Ta izvir so uporabljali že v preteklosti, ženske so v njih prale perilo. V začetku 20. stoletja so se prvič pojavile ideje o njihovi uporabi v zdravilne namene, vendar so jih začeli izkoriščati šele v 50. letih 20. stol., ko so na vztrajanje krajevnega župnika M. Strnada vodo s temperaturo 30–37 °C iz izvira analizirali in dokazali zdravilne

mineralne značilnosti. Pozneje so izdatnost izvirov povečali s 100 do 500 m globokimi vrtinami. Turistična in zdraviliška dejavnost se je pričela pisati 6. septembra leta 1966, ko je Turistično društvo skupaj z Železniškim gospodarstvom Ljubljana v Podčetrtku uradno odprlo lesen bazen s termalno vodo.

Slika 8. Kopanje v prvem lesenem bazenu okrog leta 1967. Foto: Terme Olimia

Za vstop na bazen je bilo potrebno plačati en takratni dinar – s čimer se je začela turistična in zdraviliška dejavnost. Atomske toplice so bile tedaj primer sindikalnega turizma, ki je zaznamoval življenje v Jugoslaviji.

Lesenemu bazenu je sledila graditev kopaliških, gostinskih, zdravstvenih in rekreacijskih zmožljivosti. Leta 1977 so začeli graditi prvi hotel in nato še kopališče z odprtimi bazeni. V letih

1988–1989 so postavili "Atomsko vas" z apartmajskimi bungalovi v slogu kmečkih hiš, pozneje pa še sodoben kopališki kompleks z notranjimi in zunanji bazeni ter hoteli. Poseben razvojni mejnik je leto 2000, ko so se Atomske toplice preimenoval v Terme Olimia.

2.9 Legende z gradu Podčetrtek

O samem gradu Podčetrtek se je razširilo veliko legend, ki so verjetno nastale po resničnih zgodbah. Obstaja več legend, kot so Mlin pod gradom Podčetrtek, Sodišče v sodni vasi, Vislice v marčni vasi, Ječe na Podčetrškem gradu ...

Vsi smo že slišali za razbojnika Guzeja. Takole je bil on povezan s Podčetrtkom:

Neusmiljeni podčetrški grof in razbojnik Guzej

V gradu Podčetrtek je takrat bival grof, ki je bil zelo neusmiljen in brezsrčen do kmetov. Neka uboga žena je na njegovem ozemlju našla mlado srno in zanjo skrbela. Ko je grof našel srno in ugotovil, da je od njegove zemlje, je dal ženo zapreti. Med tem ji je umrla njena srna. Razbojnik Guzej je izvedel za okrutnost grofa in ga za maščevanje oropal. Žena je kasneje prosila druge kmete, da bi ji dali kravo v rejo, vendar ji ni nihče pomagal. Na sejmu se je je usmilil Guzej, ji kupil kravo in dejal, da lahko on obdrži prvo tele. Čez 2 leti je razbojnik zadovoljno pogledal rejeno kravo in jo podaril ubogi ženi, kar ji je zelo olajšalo življenje.

Podzemni rovi iz gradu Podčetrtek

Ena izmed številnih različic te legende je, da je imela gospoda ta grad kot jesenski dvorec, kjer so si odpočili od mestnega vrveža. Bil je zelo natančno načrtovan, predvsem z vsemi rovi, ki so povezovali njihove matične gradove. Imel je zelo dolg in dobro skrit rov z Zgornjim gradom v Celju.

Druga različica je, da je na gradu živelo veliko ljudi, ki jim je ob sušnih dneh velikokrat zmanjkalo vode, zato so zgradili podzemni rov v Svinski graben pod grajskim gričem, kamor so hodili po vodo. Ko pa so hlapci pod gradom slišali praskanje in ropotanje začaranega mlina, v katerem živita začarani mlinar in smrt, so rov zasuli.

Zaklete sobe v gradu Podčetrtek

Podčetrški grad je vedno slovel po svoji lepoti, kasneje pa so se na njem začele dogajati strašne stvari. Na sodne dni so prestopnike kaznovali z bičem ali zaporom v grajskih ječah. Naenkrat so se na gradu zaprla vrata ene sobe od dvainsedemdesetih. Zaprl bi jih naj božji veter. Tam so namreč obešali jetnike in shranjevali njihove glave. Kmalu sta se zaprli še dve sobi in tako sedaj nobene ne morejo več odpreti.

Druga varianta pravi, da je bila v drugi in tretji zaprti sobi zakladnica. Mnogi so ta vrata poskušali odpreti, da bi prišli do zaklada, vendar ni nobenemu uspelo. To pa bi naj bilo zato, ker nihče ne ve, zakaj je božji veter res zaprl najprej prva in nato še druga in tretja vrata.

Grof Attems in konec druge svetovne vojne

Grof Attems je bil v komisiji za nabor v nemško vojsko. Mnogim Slovincem je pomagal, da jim ni bilo treba iti na fronto. Po drugi svetovni vojni so mu gradove in posesti zaplenili, njega pa odpeljali. Ko se je podčetrtški župnik Friderik Strnad vrnil iz vojnega izgnanstva, je opazil, da grofa ni nikjer. Odšel ga je iskat v Slovensko Bistrico na njegov dvor, našel pa le partizanskega invalida z grofovo nožno protezo. Župnik je večkrat dejal, da je Attemsa zatožil jugoslovanski oblasti njegov najboljši prijatelj, da mu ni bilo treba vrniti grofovih zakladov, ki jih je grof skrnil pri njem pred nemškimi vojaki. Ko so ti plenili grad, je hčerka takratnega oskrbnika gradu odhitela v grajsko kapelo in pod krilom odnesla Attemsov družinski in mašni kelih župniku Strnadu, ki ju je spravil. Nekaj let po vojni je k hčerki prišel Attemsov brat in jo vprašal, če so ob zaplembi odnesli vse vredne predmete. Povedala mu je za keliha, ki mu jih je župnik nato vrnil.

Pred osamosvojitvijo Slovenije je bil grad prodan. Nova lastnika sta po gradu iskala keliha in bogastvo rodbine, vendar nista vedela, da sta bila prva že bila vrnjena Attemsom, zakladov pa ni našel še nihče, saj bi moral poznati skrivnost zaprtih sob.

Po zaplembi gradu so z njim upravljala razna podjetja, ki pa so ga pustila propadati. Zato jih je mlinar pod gradom preklel in so vsa propadla. Tudi novi lastniki so grad zanemarjali, zato jih je smrt zvlekla v mlin pod gradom in jih tam pomorila. Sedaj gradu ne upa kupiti nihče, ki nima denarja za obnovo. Smrt v grajskem mlinu pa čaka, da odpelje v svoj mlin tistega, ki bo grad porušil.

Soteska Svinski graben

Ta soteska je krajanom služila kot vir vode in za naravno skrivališče. Ko je grozila nevarnost, se je namreč grajska gospoda skrila za obzidje, tržani pa so bili prepuščeni nemilosti. Soteska Svinski graben se je včasih imenovala Župnijski jarek. Svoje novo ime je dobila po tem, ker je v njej podčetrtški grof za potrebe lova naselil divje svinje, ki so zaradi strmih sten težko zbežale. Ob lovu so jih gonjači prignali v sotesko, tam pa jih je pričakal graščak in svinje postreljal. V strugi potoka, ki teče skozi sotesko so za potrebe gosposke nabirali drage kamne. Pobrli so vse vredno, le poldragi kamen jaspis je še ostal. Pravijo, da je zelen prozoren jaspis pordečel od sramu in razpokal od smeha, ker so ga v večini nabirale dekline v krilih brez spodnjega perila.

V 19. stoletju glavni zaslužek poslov na delu slovenskega ozemlja hrana, stanovanje in obleka

Hlapci in dekline so v zameno za svoje delo dobivali hrano, prenočišče in obleke, ponekod pa tudi nekaj denarja. O takšnem načinu plačevanja je napisano v zapisu iz leta 1821 za gosposko Podsreda. Imeli so točno določeno, katere kose oblačila in iz katerega materiala dobi hlapec ali dekline na leto (kot nedeljska obleka, več vrst hlač, obutev po potrebi, razno blago, traki ...).

2.10 Vidnejše osebnosti v Podčetrtku

EMA KRŠKA (OKOLI 982 – OKOLI 1045)

Bila je hči mejnega grofa Engelberta Pilštanjanskega, poročila se je z grofom Viljemom I. Seliško-Breškim. Njen mož je bil v svojih časih največji gospod na slovenskih tleh. Podčetrtek leži na ozemlju, ki mu ga je daroval rimski cesar in nemški kralj Henrik II. (1002-1024). Po njegovi smrti in nato še po smrti obeh sinov je grofica Ema kot vdova po Viljemu I. postala dedinja posesti. Razdelila jo je grofu Askvinu, koroškemu grofom Vovbrškim in visokim gospodom Žovneškim, zase pa je obdržala le majhen del. Tri leta pred smrtjo je še to darovala benediktinskemu ženskem samostanu, ki ga je leta 1042 ustanovila v Krki na Koroškem. Vanj je tudi sama vstopila in tam umrla. V 13. stoletju jo je cerkev razglasila za svetnico.¹⁸

Slika 9: Ema Krška (<https://www.kamra.si/mm-elementi/item/ema-krska.html>, 15. 2. 2020)

IGNAC MARIJA, GROF ATTEMS (1652–1732)

Je drugi sin iz tretjega zakona kranjskega vicedoma Janeza Friderika. Imel je botra iz dveh najuglednejših kranjskih plemiških družin in obiskoval zelo ugledno latinsko šolo v Rušah. Študiral je v Gradcu, kjer se je kasneje tudi naselil in stopil v državno službo. Premoženje je za več kot trikrat povečal in je prvi Attems, ki se je za trajno naselil na Štajerskem. Svoj položaj si je utrdil z nakupi posestev. Leta 1682 je od upnikov zadolženega in v Gradcu obglavljenega Erazma Tattenbacha kupil grad in posestvo Podčetrtek ter urad Nezbiše. Bil je podjeten in umetniško navdahnjen graditelj ter mecen umetniške ureditve številnih cerkva. Z večjo obnovo gradu Podčetrtek je začel po letu 1715, pri prenovi drugih lastnih gradov je bil večkrat arhitekt kar sam. Takega ga kaže tudi portret v slavnostni dvorani gradu v Brežicah, kjer je upodobljen s šestilom in načrtom v roki, z dvema nepogrešljivima pripomočkoma arhitektov.¹⁹

FERDINAND MARIJA, GROF ATTEMS (1885–1946)

Naredil je gimnazijo v jezuitskem plemiškem kolegiju v Kalksburgu pri Dunaju, ter dosegel doktorat z disertacijo o iglavcu tisi. V prvi svetovni vojni je bil dejaven na srbskem bojišču do leta 1916, ko je bil težko ranjen. Ob odpustu so ga imenovali za cesarsko-kraljevega komornika in častnega viteza malteškega viteškega reda. Jugoslovanski državljani je postal leta 1918 in

¹⁸Maček, Jože 2008: Podčetrtek skozi stoletja. Maribor: Založba Pivec, str. 14

¹⁹Prav tam, str. 27.

tudi dedič vseh Attemsovih posesti na Slovenskem. Med zadnjo vojno je bil grof Ferdinand konjeniški stotnik nemške armade najprej v Zagrebu, potem pa v Mariboru pri vojaški komandi, kjer je številnim pomagal, da so jih oprostili vojaščine.²⁰ Odpuščen je bil leta 1944, naslednje leto maja pa sta bila z ženo odpeljana v zapore OZNE. Junija leta 1946 so ju odvedli iz taborišča in usmrtili, za mrtvega pa je bil razglašen šele 1. januarja 1947. tako je bil Ferdinand Marija, grof Attems tudi zadnji lastnik veleposestva in gradu Podčetrtek.

Evgen Jaeger (1892–1959)

Od leta 1924 je deloval v Podčetrtku najprej kot okrožni in nato banovinski zdravnik. Izkazal se je tudi kot porodničar, v zobozdravstvu in protetiki v Rogaški Slatini. Zelo ga je privlačila entomologija – nauk o žuželkah, predvsem o čebelah, osah in mravljah. Njegovo zbirko hrani prirodoslovni muzej Ljubljana. Izumil je poseben pripomoček za merjenje debeline papirja in prožnosti znamke, vrtalko s pedalom na nožni pedal in injekcijski pribor za popravilo zob. Svojo pot je zaključil v Podčetrtku.

Jože Krašovec (1944 -)

Je štirikratni doktor, specializacijo je opravil na Papeškem inštitutu v Rimu in Jeruzalemu ter dosegel doktorat leta 1976. Na Hebrejski univerzi v Jeruzalemu je leta 1982 dosegel doktorat iz filozofije, 1986 pa v Parizu kombiniran doktorat iz zgodovine religijske antropologije za Sorbono in teologije za Katoliški inštitut. V letih 2014 – 2017 je bil podpredsednik SAZU. 1996 je prejel državno odlikovanje, častni znak svobode Republike Slovenije, leta 1999 pa priznanje ambasador Republike Slovenije v znanosti.

Slika 10: Jože Krašovec (1944–), (<https://www.teof.uni-lj.si/zaposleni/a-z/joze-krasovec#fndtn-zivljenjepis>, 15. 2. 2020)

²⁰Maček, Jože 2008: Podčetrtek skozi stoletja. Maribor: Založba Pivec, str. 35.

3 RAZISKOVALNI DEL

Metode raziskovanja lahko definiramo kot skupek teoretičnih spoznanj in postopkov, ki omogočajo nova spoznanja o družbi. Uporabiti je mogoče različne metode družboslovnega raziskovanja.

V raziskovalnem delu sva si najprej zastavili hipoteze in se nato odločili za metode: opisno ali deskriptivno – opisovanje, metodo povzemanja virov – delo s strokovno literaturo, metodo primerjanje in intervju po vnaprej pripravljenih vprašanjih, katerega prednosti so, da omogoča dokaj hitro delo, sogovornika sta ves čas osredotočena na osnovno tematiko razgovora.

Zasnovali sva si načrt, ki je zajemal intervjuvanje župana občine Podčetrtek Petra Misjo, prav tako sva izvedli intervju z poznavalcem zgodovine Podčetrčka Ivanom Šalamonom, ki nama je posodil svoje zapiske in zbornike o zgodovini Podčetrčka, ter nama pokazal svojo zbirko najdb iz Podčetrčka.

3.1 Najdene premične kulturne dediščine na območju občine Podčetrtek

Po prebrani literaturi sva ugotovili, da je bil grad Podčetrtek po drugi svetovni vojni izropan in ko sva šle na teren na sam grad sva ugotovile, da v gradu ni niti ene premične kulturne dediščine.

Nato sva nadaljevali najino raziskovanje o premičnih kulturnih dediščinah in ugotovili, da je prisotna na tem področju tudi arheološka dediščina: Golobinjek ob Sotli – Rimska naselbina Britof, Gradišče Rudna, Prelasko – Rimska naselbina Selšica. V literaturi sva zasledili da hranijo kulturne premičnine v Brežicah. Odpravili sva se v Posavski muzej v Brežice tam so nama pojasnili, da pokrivajo področje Posavje in da Podčetrtek ni del tega področja. Nato sva poklicali na upravo v Kozjanski park, ker sva na spletu zasledili, da Kozjanski park upravlja z kulturno dediščino Podčetrčka. Vendar tudi tukaj ni hranjenih kulturnih premičnin iz kraja Podčetrčka, napotili so naju v Celje na Pokrajinski muzej. Najavili sva se v Pokrajinski muzej, sprejel naju je sam gospod Stane Rozman direktor Pokrajinskega muzeja Celje, kjer nama je pokazal arheološko najdbo iz tega področja ter naju podučil o ravnanju arhivskega materiala.

3.1.1 Obisk pokrajinskega muzeja Celje

V Pokrajinskem muzeju Celje so nama pokazali v materialni obliki vse arheološke najdbe iz okolice Podčetrčka, ki jih hranijo pri njih in so tudi lastniki le-teh. Zaradi varovanja najdb, ki imajo trajni pomen nama niso dovolili slikati zato so nama poslali skene po e-mailu. Podpisali sva tudi izjavo, da lahko uporabiva fotografije teh najdb izključno za to raziskovalno nalogo.

Pokrajinski muzej Celje ima v lasti tri vedute Podčetrčka, masiven srebrn prstan z Gemo iz Golobinjeka in 316 kovancev z različnimi vladarji tistega časa, ki so jih našli v zakladni najdbi Prelasko.

➤ PRSTAN Z GEMO

Masiven pečatni srebrn prstan z Gemo iz Golobinjeka, ki spada v obdobje med 1. in 3. stoletjem n. š. Na gemo je upodobljen Mars – bog vojne z vojaško opremo. Gola moška postava stopa na levo, okoli bokov ji plapolata kos lahke tkanine. Prstan je bil najden v Golobinjeku (Britof) pri Podčetrtku (ob potoku) pri kopanju za vodovod. Pokrajinski muzej Celje ga je odkupil leta 1969.

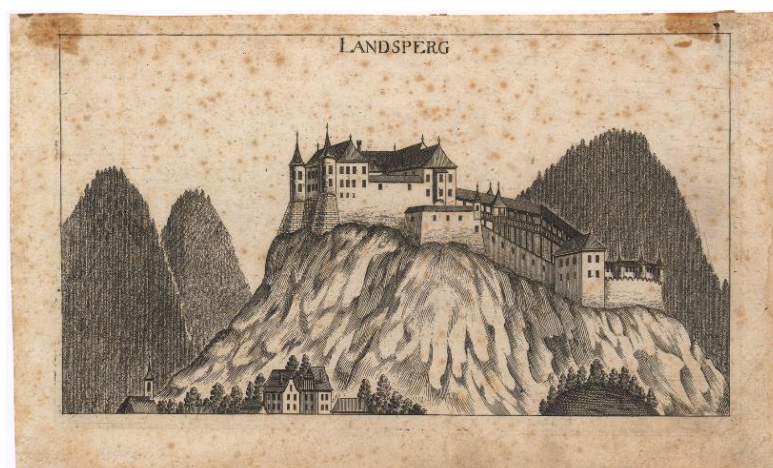
Slika 10: Masiven pečatni prstan z gemo, srebro, ahaf, 1.-3.stol.n.š., Golobinjek pri podčetrtku, inv.št. R4033. Foto: Pokrajinski muzej Celje

➤ VEDUTE PODČETRKA

G/VI -13

Georg Matthäus Vischer, Podčetrtek, bakrorez, napis: Landsperg, prvič objavljeno l. 1681 v Topographia Ducatus Stiriae.

mere: 123 x 218 (odtis), 150 x 250 (vel. lista)

Slika 11:G/VI -13. Foto: Pokrajinski muzej Celje

G/VI - 44

Carl Reichert, Podčetrtek, tonirana litografija, 1859, napis W. Landsberg, sign.: A. Leykam
mere: 132 x 180 mm (odtis), 200 x 250 mm (vel. lista)

Slika 12: G/VI-44 Foto: Pokrajinski muzej Celje

G/VI – 223

Joseph Franz kaiser, Podčetrtek, litografija, ok. 1830

napis: Markt und Schlo (prazen prostor za grb) Windisch = Landsberg / Sr. Excellenz des Herrn Grafen von Attems im Cillier Kreis [Trg in grad Podčetrtek, (last) njegove ekscelence gospoda grofa pl. Attemsa v Celjskem okrožju], brez signature

mere: 108 x 166 mm (odtis), 171 x 230 mm (vel. lista)

Slika 13: G/VI 223: Foto: Pokrajinski muzej Celje

➤ **NOUTSI**

Kovanci cesarjev iz časa Rimskega imperija, ki so jih našli v zakladni najdbi Prelasko – občina Podčetrtek:

- Galba (68 – 69),
- Oton (69),
- Vitelij (69),
- Vespazijan (69 – 79),
- Domicijan (81 – 95),
- Nerva (95 – 97),
- Trajan (97 – 114),
- Hadrijan (114 – 138),
- Antonin Pij (138 – 161),
- Mark Avrelij (161 – 182) in
- Lucij Ver (161 – 169).

Razen njih so bili v zakladni najdbi še denariji cesarja Komoda in cesaric Lucille, Favstine I., Favstine II. in Krispine. Skupaj je bilo najdenih med 600 do 700 srebrnih denarijev. V muzeju hranijo 316 kovancev, ki jih je Muzejsko društvo odkupilo leta 1910.

Nekaj od njih:

- **OTON (69)**

PMC 3238 denarij, Rim, RIC 4, kovan leta 69, najden v zakladni najdbi Prelasko leta 1908.

Slika 14: Denarij RIC 4 - Oton. Foto: Pokrajinski muzej Celje

Oton se je rodil veliki, bogati etruščanski družini. V mladih letih je dobil v upravo provinco Lusitanijo. Že od rosnih let je bil Neronov prijatelj. Kasneje se je poročil z Neronovo bivšo ženo Poppejo Sabino. Oton je kasneje, po porazu bitke pri Bedriaku, blizu današnje Kremone v Italiji naredil samomor. Njegovo vladanje je trajalo zgolj 91 dni.

- **TRAJAN (97 – 114)**

PMC 3267, denarij, Rim, RIC 32, kovan leta 100, najden v zakladni najdbi Prelasko leta 1908.

Slika 15: Denarij RIC 32 - Trajan Foto: Pokrajinski muzej Celje

Trajan je bil prvi Rimski cesar. V njegovem času vladanja je Rimski imperij zavzemal največji obseg. Porazil je Dačane, prebivalce na območju današnje Romunije in posledično premaknil mejo na levi breg Donave. Na vzhodu je po bojih z Armenci in Partskim cesarstvom pripojili ozemlje in ga oblikovali v provinco Armenijo. Z ustanovitvijo province Arabije pa je mejo prestavil iz reke Evfrat na reko Tigris.

- **MARK AVRELIJ (161 – 182)**

PMC 996, denarij, Rim, RIC 206, kovan v letih 168-169, najden v zakladni najdbi Prelasko leta 1908.

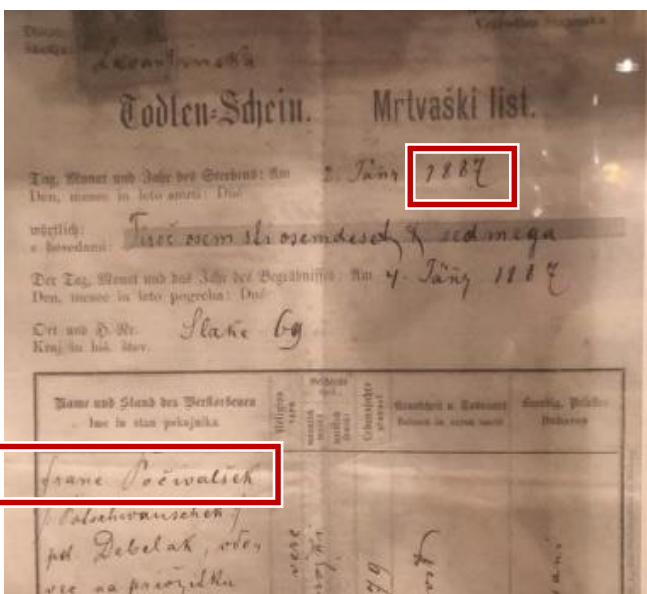
Slika 16: Denarij RIC 206 - Mark Avrelj Foto: Pokrajinski muzej Celje

Mark Avrelj je bil vojskovodja, veliki cesar in tudi filozof svojih let. Bil je prvi cesar, ki je skupaj z Lucijem Verom vladal Rimski državi. V časi njegovega vladanja so na njegovo območje začela

vdirati barbarska plemena. Ker je bil dober cesar je veliko časa preživel na bojiščih. V markomanskih vojnah je premagal Germane, ki so pred svojim porazom uničevali severne province, vse do Italije. S svojimi zmagami in velikimi uspehi si je prislužil častna vzdevka Germanikus in Sarmaticus, to se kaže tudi na novcih, kovanih v času njegovega vladanja.

3.1.2 Obisk galerije v najstarejši trški hiši

Obiskali sva Ivana Šalamona, ki živi v najstarejši Trški hiši v trgu Podčetrtna, kjer ima tudi svojo galerijo. Galerija nam prikazuje zgodovinski pregled Podčetrtna skozi stoletja, bogatijo jo miti, mrtvaški listi rodbin, ena izmed takih je tudi rodbina Počivalšek, o kateri priča spodaj navedeni mrtvaški list. Rodbina se je v trgu Podčetrtna ohranila vse do 21. stoletja. Zasedili pa sva tudi nedrček najden na tem območju, iz časa srednjega veka.

Slika 18: Mrtvaški list F. Počivalšek Foto: Amanda Amon

Slika 17: Nedrček iz srednjega veka Foto: Amanda Amon

3.1.3 Ivan Šalamon, najin posebež

Ivan Šalamon je opravičeno rečeno oseba, ki pozna zgodovino Podčetrtna zelo podrobno. Vedno se je zavzemal za ohranjanje dediščine okraja in pomagal za njegovo razpoznavnost. Ohranjanje samostana v Olimju, Kozjanski park in Terme Olimia so bile med številnimi drugimi posledica tudi njegovih dejanj.

Ko sta se z ženo preselila v najstarejšo trško hišo, katere najstarejši del naj bi obstajal že od 1200 – 1400-ega leta, sta jo mislila podreti, saj je bila označena za rušenje, nato pa je občina ni dovolila podreti in so jo zaščitili. Prvotno bi naj bila v njenem domovanju pekarna in gostilna, kjer je med drugimi obratoval tudi razbojnik Guzej. Poslopje je bilo v popolnosti sezidana zaradi Tattenbaca okoli leta 1500, ko je obnavljal grad Olimje.

S hišo je pridobil tudi vse listine in dragocenosti, ki jih sedaj hrani v galeriji v tej hiši. Sem so prišle preko zdravnikov, uradnikov in trgovcev, ki so tukaj živeli in so se jim listine venomer kopičile. V galeriji je prikazan pregled Podčetrtna skozi stoletja, preberemo si lahko mite in

mrtvaški list rodbin, bolj konkretno za Počivavške, in pa nedrček iz srednjega veka, najden v tem okolju. Njegovo posvečenost Podčetrtku nakazuje tudi knjiga, ki jo je napisal: Podčetrtek in grad z okolico skozi tisočletja. Kljub vsem naštetem njegovo galerijo bogatijo razni dragoceni kamni najdeni na tem območju, kozarci in pohištvo iz časa Attemsov prvotno ohranjeno vse do danes.

3.2 Nepremične kulturne dediščine Podčetrтка

3.2.1 Trg Podčetrtek

Je obmejno središčno naselje z gručastim trškim jedrom, ki leži v ozki stranski dolini in na njenih pobočjih med mejno reko Sotlo ter vzhodnimi pobočji gozdnate Rudnice. Že leta 1404 je bil omenjen kot trg: imel je tržne sejemske in sodniške pravice. Trg ima še danes značilno trško ulico.

Trška karta, ki je nastala po snemanju franciscejskega katastra okoli leta 1825, kaže vaško-trško dvodelnost naselbine. Podčetrtek je kot turška in katastrska občina v osemdesetih letih 19. stoletja merila 401.5 ha. Urbano usodo trga v 18. in 19. stoletju najbolje kaže rast števila tržanov in trških hiš. Leta 1724 je bilo v njegovem jedru 24 hiš, ki jih je naseljevalo 10 obrtnikov, 7 posestnikov, četrtinski kmet, gostilničar in 5 kočarjev. Leta 1820 pa je bilo v celotni naselbini 49 hiš in 249 prebivalcev, leta 1869. leta 82 hiš in 391 prebivalcev. Leta 1910 je imela trška občina 84 hiš in 396 prebivalcev.

Zato je še danes v Podčetrtku evidentiranih večje število enot kulturne dediščine, med njimi jih ima skoraj polovica status kulturnega spomenika lokalnega pomena. Naselbinska dediščina načeloma ni ogrožena, razen z morebitnimi novogradnjami, ki pa morajo spoštovati urbanistično-zazidalno in arhitekturno kontinuiteto trškega jedra. V občini se nahaja tudi večje število profane (hiše, hrami, mlinske hiše, vodni mlini, vinske kleti, gospodarska poslopja, topolarji ipd.) in sakralne stavbne dediščine (številne cerkve).

Kar gospod župan pojasnjuje, da zagotavljajo celostno varstvo kulturne dediščine z načrtovanjem prostorskega razvoja. In te ugotovitve sva tudi same potrdile na samem terenu, saj še danes obstaja trg Podčetrтка takšen kot je bil pred leti s prenovljenimi zgradbami in stalno trško ulico.

3.2.2 Grad Podčetrtek

Tukaj pa je povsem druga zgodba kot zgodba trg. Zakaj je grad danes v takšnem stanju, v kakršnem je? Kje so ohranjeni predmeti, zakaj skoraj ni stvari, ki bi ostala na gradu?

V socialističnem obdobju in pred nekaj desetletji ljudje na oblasti niso dajali tolikšen poudarek na kulturo in zgodovino. Ni se jim zdelo pomembno, kaj se je dogajalo tisočletja pred nami in kakšni so ostanki, temveč kolikšna je njihova vrednost. In ravno zaradi tega so po drugi svetovni vojni na gradu odprli kompleks stanovanj, kjer so bivali prebivalci okoliških krajev. Živel so predvsem v srednji in spodnji etaži, zgornja etaža pa je v času Attemsov pripadala njim. V času bivanja in obstoja stanovanjskega kompleksa so po najinih podatkih še obstajale zelo znane slike in nekateri kosi pohištva rodbine Attemsov, ki so imeli prav poseben

ornament, po navadi v obliki rože. Danes se nekaj kosov pohištva nahaja v zbirnem centru v Ljubljani in na Brdu, slike pa so po večini zaplenili v dobi socializma in so danes v privatni lasti. Vendar se ne ve, kdo je njihov lastnik. Leta 1932 je dr. France Stele opisal in popisal vso pohištvo gradu Podčetrtek, kar daje vedeti, da so bili v tistem času predmeti (slike, peči, kamini ...) še ohranjeni. Ker pa so le-ti v privatni lasti, jih javnost na žalost ne bo dobila na vpogled.

Ta tema je za marsikoga občutljiva. Vprašanje odgovornosti slabega stanja gradu pa je: kdaj je bilo najhujše in kdaj je grad bolj propadal – v času socializma ali v času osamosvojitvene Slovenije? Zakaj se je to dogajalo in čemu so ljudje dopustili, da je prišlo do takšnega plenjenja – o tem danes molčijo vsi. Zato sva to vprašanje zastavili gospodu Šalamonu in gospodu županu.

V literaturi sva našli podatek, da sta med izgubljenimi slikami tudi: slika Attemsov – Lov na merjasca ter slika Galantni prizor.

Slika 19: Izgubljena slika Attemsov - Lov na Merjasca

Attemsi so oboževali umetnost in tudi lov. Slika prikazuje lov na merjasca.

Slika 20: Izgubljena slika Attemsov - Galentni prizor

Galantni prizor. Izgubljena oljna podoba, zapirala je kamin v viteški sobi – poleti slika, pozimi kamin.

Gospod Šalomon pojasnjuje da je prišlo do tega: » Ko se je uprava Jugoslavije spremenila, so ukinili okraje in uvedli občine. Občina Šmarje pri Jelšah je sprejela predlog, da zavaruje kulturno dediščini Obsotelja in Kozjanskega in ustanovijo Spominski park Trebče (pozneje preimenovan v Kozjanski park). Ta bi naj skrbel, da se stare hiše, ki so nekaj vredne, ne porušijo. A trg Podčetrtek se ne pridruži parku. Medtem so že potekale obnove gradov, vendar so se sredstva, namenjena obnovi, usmerile v grad Olimje (samostan) in na grad Podsreda.«

Gospod župan pojasnjuje lastništvo gradu Podčetrtek od leta 1989. To leto je namreč občina Šmarje pri Jelšah grad prodala dvema lastnikoma, in sicer gospodu Đokiću in Zečoviću, leta poprej pa se za grad ni zanimal nihče. Leta 2005, ko je postal župan občine Podčetrtek, je tudi sam začel razmišljati, kako bi grad lahko obnovili, bolje vključili v ponudbo. In že leta 2006 so denar, ki so ga dobili iz državne blagajne, namenili obnovi strehe gradu. Med leti 2006 pa do danes je potekala tudi tožba lastnikov, g. Zečeviću je namreč pripadal 80% delež gradu, g. Đokiću pa 20% delež. Ker je pred nekaj časa g. Zečević umrl, so lastništvo nad gradom dobili trije njegovi dediči in ravno zaradi tega se je situacija še bolj zapletla.

Kako se lahko to rešuje naprej: zelo težko tukaj so nezainteresirani lastniki na eni strani, na drugi strani država oziroma Zavod za varstvo kulturne dediščine.

3.2.3 Samostan in lekarna Olimje

Olimski samostan je lepo ohranjen in vzdrževan na tem področju je zelo pomembna kulturna dediščina. Saj ima zelo zanimivo in evidentirano zgodovino. Na mestu sedanjega samostana je nekoč stal stolp, ki je bil verjetno zgrajen okrog leta 1015 iz katerega se je razvilo grajsko poslopje. Leta 1663 so grad prevzeli Pavlinci in v njem ustanovili samostan in mu podarili prelepo baročno cerkev, v nekdanjem grajskem stolpu so imeli tudi sobo za bolnike iz katere je kasneje nastala lekarna, ki je med tremi najstarejšimi v Evropi, ostali si vse do leta 1782, ko je cesar Jožef II. samostan razpustil. Menihi so se vrnil v hrvaške samostane, samostan pa je leta 1805 kupil grof Attems. Med 2. svetovno vojno je bila stavba nacionalizirana, tik pred osamosvojitvijo Slovenije pa so se začela prizadevanja za ponovno oživitev samostana. Grad je v zelo slabem stanju prevzela v najem mariborska škofija in ga izročila redovnikom minoritom. Svetišče in župnijo so leta 1990 dobili v last manjši bratje Sv. Frančiška – minoriti. Leta 1999 je slovenska minoritska provinca ustanovila v Olimju samostan, ki so ga po razglasitvi škofa A. M. Slomška za blaženega, poimenovali samostan bl. Antona Martina Slomška. Tako je olimski grad zopet postal samostan, ki je povezan z dvema svetnikoma: sveto Emo in blaženim Antonom Martinom Slomškom.

V samostanu je tretja najstarejša lekarna v Evropi s svojimi izredno sporočilnimi freskami. V pritličju samostana v južnem stolpu so uredili prostor, ki ga danes imenujemo »Stara lekarna«. Ni znano, kdaj točno so pavlinci ustanovili lekarno. Okroglo, obokano sobo nekdanje lekarne je leta 1780 s čudovitimi freskami, ki govorijo o poti do zdravja in sreče, opremil mojster Anton Lerchinger iz Rogatca. Komaj dve leti po končani poslikavi, je cesar Jožef II. razpustil pavlinski red. Prostor lekarne je potem vse do leta 1950 služil kot shramba za poljske pridelke. Bratje minoriti so oživili slavno zeliščarsko. Pred samostanom se nahaja vrt zdravilnih rastlin. Ob vrtu je sprehajalna pot in gredice, na katerih je posajenih okrog dvesto primerkov zdravilnih rastlin. Označene so s slovenskim in latinskim imenom, kateri deli rastlin služijo v zdravilne namene in za kakšne bolezni se uporabljajo.

Slika 21: Stara lekarna Olimje (https://krajji.eu/slovenija/olimje_stara_lekarna/slo, 18. 2. 2020)

3.2.4 Terme Olimia

Podčetrtek je turistični kraj, ki je prepoznaven zaradi term Olimia. Zgodba Term Olimia se je pričela pisati 6. septembra leta 1966, ko je Turistično društvo skupaj z Železniškim gospodarstvom Ljubljana v Podčetrtku uradno odprlo lesen bazen s termalno vodo.

Lesenemu bazenu je sledila graditev kopaliških, gostinskih, zdravstvenih in rekreacijskih zmogljivosti. Leta 1977 so začeli graditi prvi hotel in nato še kopališče z odprtimi bazeni. V letih 1988-1989 so postavili "Atomsko vas" z apartmajskimi bungalovi v slogu kmečkih hiš, pozneje pa še sodoben kopališki kompleks z notranjimi in zunanji bazeni ter hoteli. Poseben razvojni mejnik je leto 2000, ko so se Atomske toplice preimenoval v Terme Olimia. Prejšnje ime je imelo z tržniškega vidika predvsem v tujini negativen prizvok. Sledila je gradnja Termalnega parka Aqualuna, toboganov, največjega bazena z valovi ter Wellnessa Orhidelia, ki je že več let po mnenju gostov najboljši wellness center v Sloveniji.

Slika 22: Kapanje v lesenem bazenu konec 60. let. Foto: Terme Olimia

4 UGOTOVITVE

Po analiziranju literature in opravljenem raziskovalnem delu – obisku Pokrajinskega muzeja Celje, intervjujema z Ivanom Šalamonom in županom Občine Podčetrtek – sva prišli do zanimivih zaključkov.

Iz samega imena kraja Podčetrtek lahko razberemo besedi »pod« in pa »četrtek«. Torej lahko sklepamo, da je ime nastalo po določenih dogodkih ali dejavnostih, ki so se odvijale ob četrtnih. To so tržni dnevi, takrat je obratoval tudi pravni urad, lahko pa pomeni pot, ki jo prehodiš v četrtek.

Grad Podčetrtek so si lastile Krška škofija, Tattenbachi in Grofje Attems. Vmes je bilo še seveda veliko drugih gradiščanov v različnih nevarnostih (Celjski, Turki, Ogri, kmečki upori, izdaja). A največjo usodno prelomnico je doživel po drugi svetovni vojni, ko je prešel v ljudsko last in nato v zasebno lastništvo dedičem, ki nimajo interesa zanj.

V Olimju je že od konca prejšnjega stoletja stal grad, ki je velikokrat spreminjal svojo podobo, še bolj pa lastnike. Ena izmed njih je bila tudi sv. Ema. Tukaj so nekoč imeli svoj samostan patri pavlinci, sedaj pa ga imajo minoriti. S pavlinskim samostanom se je leta 1663 v Olimju začelo tudi sistematično proučevanje zdravilnih zelišč, kar je območju dalo tretjo najstarejšo lekarno v Evropi.

Da je imel Podčetrtek zares razgibano zgodovino, dokazujejo tudi vse pomembne osebnosti, ki so tukaj delovale. Ema Krška, Hermann von Attems, Ignac Marija, grof Attems, Ferdinand Marija, grof Attems, in še nekateri iz novejše zgodovine: Evgen Jaeger, Rudi Lešnik in Jože Krašovec. Vsi so s svojo dejavnostjo pripomogli k boljšemu izgledu Podčetrčka in Olimja.

Za vso zgodovino in dediščino so ostale številne bogate legende. Nekatere izmed njih govorijo o razbojniku Guzeju, o zakletih sobah z zakladom in glavami usmrčenih v gradu, podzemnimi rovi pod njimi, kjer srečamo zakletega mlinarja in smrt, ter o zadnjem grofu Attemsu in njegovi žalostni, nepravični usodi. Smrt še zdaj čaka tistega, ki bo podrl grad, da ga odpelje v svoj mlin.

Po najinih ugotovitvah ni uradno evidentiranih ohranjenih premičnin iz gradu, tudi sam grad je v zelo slabem stanju brez upraviteljev, ki bi imeli interes, da ga obnovijo. Premičnih kulturnih dediščin samega kraja je zaradi ropanja in raznih vpadov dokaj malo. Hranijo se samo tiste, ki so ostale v starejših hišah današnjih krajanov.

Sam kraj Podčetrtek ni arheološko raziskan, evidentirane so le slučajne najdbe arheoloških najdišč. To so arheološka najdišča v Prelaskem, kjer je bila najdena zbirka novcev z upodobitvami rimskih cesarjev, ter v Golobinjeku ob Sotli rimska naselbina Britof – mogočni prstan z Gemo.

4.1 Končne ugotovitve na podlagi zastavljenih hipotez

- **Podčetrtek je dobil ime po tedenskem sejmu v četrtek na trgu pod gradom.**
Iz samega imena kraja Podčetrtek lahko razberemo besedi »pod« in pa »četrtek«. Torej lahko sklepamo, da je ime nastalo po določenih dogodkih ali dejavnostih, ki so se odvijale ob četrtnih. To so tržni dnevi, takrat je obratoval tudi pravni urad, lahko pa tudi pomeni pot, ki jo prehodiš v četrtek.

Z analiziranjem knjige Podčetrtek skozi stoletja in z intervjujem Ivana Šalamona sva izvedeli, da slovensko ime kraja torej »Podčetrtek« res izvira iz dneva Podčetrtek, saj so ga poimenovali delavci po dnevu, v katerem so morali tukaj opravljati svoje obveznosti in je tako **HIPOTEZA POTRJENA**.

- **Lekarna Olimje je ena izmed najstarejših lekarn v Evropi.**

Sedaj v samostanu Olimje domujejo patri minoriti, včasih je bilo to le skladišče, če pa gremo globlje v zgodovino, so bili v njegovem začetku tam patri pavlinci. Že v 17. stoletju so začeli z lekarno, torej pridobivanjem zdravilnih rastlin in zelišč ter odkrivanju njihovih dobrih lastnosti. Red je imel določena stroga pravila glede zdravilstva, vendar so kljub svoji modrosti še vedno bolj zaupali božji pomoči.

HIPOTEZA JE POTRJENA, saj je leta 1658 grad Olimje kupil zagrebški protonotar Ivan Zakmardy in ga leta 1663 podaril hrvaškim pavlincem v Lepoglavi. Ti so poslopje spremenili v samostan in takoj začeli s sistematičnim preučevanjem zelišč. Pri ugotavljanju pravilnosti hipoteze sva si pomagali z delom Jožeta Mačka Podčetrtek skozi stoletja.

- **Ivan Šalamon je imel velik pomen za ohranjanje dediščine Podčetrтка.**

Ivan Šalamon se je res zelo podrobno posvetil raziskovanju in posledično ohranjanju dediščine Podčetrtek. Bil je prisoten, ko so se sprejemale pomembne odločitve o prihodnosti Podčetrтка in vsega Obsotelja. Prebiva v najstarejši trški hiši, v njej pa je ustanovil majhen muzej.

HIPOTEZA JE POTRJENA. Po opravljenem intervjujem z gospodom Šalamonom sva ugotovili, da res zelo dobro pozna zgodovino Podčetrтка. To lahko vidimo tudi v njegovi knjigi Podčetrtek in grad z okolico skozi tisočletja.

- **Grofje Attemsi so pustili zelo velik pečat v kraju Podčetrtek.**

Grofje Attemsi (točneje Ignac Marija) so kupili grad in gospostvo Podčetrtek v drugi polovici 17. stoletja od upnikov prezadolženih Tattenbachov. Večkrat so prenovili grad, saj so bili znani kot vneti graditelji in arhitekti. Bili so zadnji lastniki gospostva Podčetrtek. Za njimi so ostale številne legende, bili so kruti, a po drugi strani zelo pomembni zemljiški gospodje za Podčetrtek.

HIPOTEZA JE POTRJENA, v delih Podčetrtek skozi stoletja ter Podčetrtek in grad z okolico skozi tisočletja sva razbrali, da so grofje v stoletjih svojega delovanja res pustili velik pečat v gospostvu, ki se vidi v bogastvu, arhitekturi ...

- **Premične kulturne dediščine iz Podčetrтка so ohranjene in se hranijo v samem kraju.**

Za ohranjanje premične kulturne dediščine skrbijo posamezniki. V trgu je muzej kmečke opreme v zasebni lasti ter majhna galerija zgodovinskih predmetov Ivana Šalamona. Uradne institucije oz. muzeja, ki bi hranil in skrbel za kulturno dediščino tega območja, še do danes v samem kraju ni. O zgodovini samega Podčetrтка obstaja samo ena strokovna monografija, ki jo je napisal Jože Maček na pobudo takratnega in sedanjega župana Petra Misje. **HIPOTEZA NI ZAVRNJENA IN NI POTRJENA**, po intervjuju z Ivanom Šalamonom in obisku Pokrajinskega muzeja Celje sva ugotovili, da so določeni predmeti res hranjeni v samem osrčju Podčetrтка, zato se zavzemajo izključno starejši domačini. Glede na to, da sta bila grad in vas izropana, je teh

premičnin izredno malo. Arheološke najdbe iz tega področja pa so hranjene in v lasti Pokrajinskega muzeja Celje.

5 ZAKLJUČEK

Med raziskovanje sva se seznanili s podrobnejšo zgodovino Podčetrka, kar nama je bila osnova za raziskovalni del, osredotočen na ohranjanje dediščine.

Ena izmed ključnih oseb pri ohranjanju dediščine v Podčetrku je zagotovo Ivan Šalomon, ki nama je pomagal, da sva spoznali njega in njegovo delo. Njega kot najinega posebneža zaznamuje predvsem njegov dom, ki ima za sabo bogato zgodovino. In sicer govoriva o najstarejši trški hiši v Podčetrku. Za ohranjanje prvotne dediščine, ki je ostala v hiši ob njegovi naselitvi, ja uredil galerijo, ki temelji na dolgem pregledu zgodovine Podčetrka. Bogatijo jo miti o gradu, razne listine, nedrček iz srednjega veka, najden na območju današnjega grada Podčetrtek, kozarci iz Glažute, pohištvo srednjega veka in še kaj. Pomagal je tudi pri pisanju raznih knjig o Podčetrku, tudi sam je napisal pregled zgodovine in popis Podčetrčanov skozi stoletja.

Ko sva obiskali muzej v Brežicah, Pokrajinski muzej Celje, Kozjanski narodni park, 3. najstarejšo lekarno v Evropi – Staro lekarno Olimje in domačine, sva ugotovili, da je Podčetrtek kot mesto bil izropan in je zato od premične dediščine zelo malo ohranjenega.

Meniva, da bi se v osrčju Podčetrka morali zbrati vsi prvotni predmeti, ki so porazdeljeni čez celo Slovenijo, tudi Evropo. Stvar bi potem bila lažja za raziskovanje in razumevanje celotnega dogajanja v Podčetrku skozi stoletja. Sami sva želeli narediti nekaj na tem in sva kot najin prvi korak ustvarili spletno stran, na kateri sva povzeli raziskovalno nalogo z namenom, da seznaniva vrstnike in druge o zgodovini Podčetrka, za katero večina meni, da je prazna. Jih seznaniva o njenem pomenu, povezanem predvsem še z danes ohranjeno in nam vidno dediščino in njeno prihodnjo usodo.

Naselje ima zelo bogato zgodovino, ki pa je na žalost slabo opredeljena, ponujena drugim in ohranjena. Seveda so tu izjeme, ki se trudijo, da ne bi bilo tako, kar zelo ceniva. Hvaležni sva vsakemu za kakršno koli informacijo o dediščini Podčetrka, za fotografije predmetov, hranjenih izven prvotnega območja. Kot sva ugotovili, je usoda dediščine Podčetrka za njen obstoj odvisna od vsakega posameznika z interesom.

Potrebno bi bilo še veliko časa in raziskovanja, da bi prišli do vseh pomembnih podatkov. Podčetrtek je zgodovinsko gledano neraziskano mesto, nekatere stvari so zelo nejasne. Predvsem dogajanja z gradom.

Podrobno bi se poglobili v arhivske vire, raziskali stare zgradbe in poiskali odgovor na vprašanje, zakaj se je grof Attems odločil vložiti denar prav v naš kraj in kaj ga je prepričalo, da je finančno pomagal pri gradnji mesta. Odpravili bi se v Gradec, glavno mesto dežele Štajerske v 19. stoletju in pridobili dodaten vir za raziskovanje. Predvsem bi dali poudarek na praktičnem delu, torej na tem, da bi se dediščina zares začela zbirati, ohranjati v samem centru njenega izvora ter da bi Podčetrtek v mnogih očeh predstavili kot zgodovinsko bogato, zelo pomembno naselje v času rodbine Attems.

6 LITERATURA IN VIRI

1. **BOLTA**, Lojze (15. april 1960). Z arheološko beležnico po Kozjanskem. *Celjski tednik*, leto X., števil. 15.
2. **KRAŠOVEC**, Mirko 1980: Podčetrtek nekoč in danes, Župnijski urad Podčetrtek.
3. **MAČEK**, Jože 2008: Podčetrtek skozi stoletje. Maribor: Založba Pivec.
4. **NERED**, J. in Razpotnik Visković, N. (ur.) (2014). UPRAVLJANJE območij s kulturno dediščino. Ljubljana: Založba ZRC.
5. Odlok o občinskem prostorskem načrtu občine Podčetrtek. (2018). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 63.
6. **STOPAR**, Ivan 1987: Gradovi na slovenskem. Ljubljana: Cankarjeva založba.
7. **ŠALAMON**, Ivan 2001: Podčetrtek in grad z okolico skozi tisočletja. Velenje: Diling Velenje.
8. Zakon o varstvu kulturne dediščine. (ZVKD-1). (2008). *Uradni list Republike Slovenije*, št. 16.
9. **SEKULIČ**, Anton. 1993. Olimje v XVII. In XVIII. Stoletju. Podsreda: Zavod Spominski park Trebče.
10. **ŽAGAR**, Marjan, **LIŠKA**, Janko in **FIJAVŽ**, Franjo. 1984. Med Bočem in Pohorjem. Delavska univerza Rogaška Slatina.
11. **CIGALE**, Dejan in **KLADNIK**, Drago. 2006. Posavje in Posotelje od A do Ž. Ljubljana: SAZU
12. **GOSAR**, Anton in **JERŠIČ**, Matjaž. 1995. Slovenija, turistični vodnik. Ljubljana: Mladinska knjiga

Ustni viri:

1. **ŠALAMON** Ivan, Podčetrtek, 22. 11. 2019
2. **MISJA** Peter, Podčetrtek, 14. 2. 2020
3. **ZORENČ** Lucija, Podsreda (Kozjanski park), 27. 1. 2020
4. **ROZMAN** Stane, Celje (Pokrajinski muzej Celje), 31. 1. 2020
5. **ŽMAHER** Nataša, Celje, 31. 1. 2020
6. **KOVAČIČ** Gabrijela, Celje, 31. 1. 2020
7. **BAUSOVAC** Maja, Celje, 31. 1. 2020
8. **BENKO** Ernest - pater, Olimje (občina Podčetrtek), 29. 12. 2019

Elektronski viri:

1. <https://www.enter-point.com/sl/terme-olimia> (dostop: 28. 11. 2019)
2. http://www.gradovi.net/grad/podcetrtek_grad (dostop: 12. 1. 2020)
3. <https://gradovislovenije.si/project/grad-podcetrtek/> (dostop: 22. 1. 2020)

7 PRILOGE

Priloga A: Intervju: Ivan Šalamon

Ali bi mi znali povedati kaj več o samem začetku gradnje našega gradu? Kdo so bili prvi lastniki?

Najprej so bili posamezni stolpi, oboki, posestva, v katerem so vojaki čuvali premoženje ljudi, glavni izmed njih je bil plemič. To je bilo nekje pred prvim tisočletjem. Pozneje so nastopili turški vpadi in se je okoli leta 1100 stolp prizidal h gradu. Vojaki so tako zaščitili gospostvo takratne vladavine.

Od kod izvira ime Podčetrtek?

Ime gradu (Landsberg – deželni hrib) ni enako imenu naselja. Podčetrtek bi lahko pomenilo tudi pot, ki jo opraviš v četrtek. Na uradih so delovali razni uradniki, ki so morali tukaj soditi ob četrtkih. Seveda pa dandanes kroži veliko mitov zakaj se Podčetrtek imenuje Podčetrtek in zakaj Podsreda ravno Podsreda. Vse zgodbe, ki so povezane z sejmi ob četrtkih ali sredah se da potrditi komaj po 17. stoletju, ki pa so nastali seveda kot posledica trgovanja in uradniškega poslovanje že v starejši zgodovini.

Ali sejmi, ki so bili včasih ob četrtkih, delujejo še zdaj?

Vse se je začelo z letom 1600, ko so skozi trg Podčetrтка prišli prvi trgovci (nemškega rodu) in tako ustalili svojo trgovsko pot vse do današnjega grada, da so prebodli strme bregove, so jim tržani prodajali svoje vprege. Seveda, še danes se ohranja trgovanja pod gradom, in sicer v Podčetrtku ob četrtkih delujejo že vrst stoletja kmečki sejmi. Kot zanimivost bi poudaril, da tudi naša občina zaseda svoje seje ob četrtkih. Tako da lahko rečemo, da je naš kraj sam po sebi zaznamovan s četrtkom.

Kako pa je danes z gradom?

Ko se je uprava Jugoslavije spremenila, so ukinili okraje in uvedli občine. Občina Šmarje pri Jelšah je sprejela predlog, da zavaruje kulturno dediščini Obsotelja in Kozjanskega in ustanovijo Spominski park Trebče (pozneje preimenovan v Kozjanski park). Ta bi naj skrbel, da se stare hiše, ki so nekaj vredne, ne porušijo. 10 let pred tem je bil ustanovljen Triglavski narodni park, ki je ostalim krajem pokazal, kako je treba v takšnih parkih živeti. Nekaterim to ni bilo najbolj všeč in so se odločili, da se naselje Podčetrtek ne pridruži parku. Medtem so že potekale obnove gradu, s tem pa so se sredstva, namenjena obnovi, preusmerila v grad Olimje (samostan) in grad Podsreda. Občina je grad prodala družini Zečević, a je lastnik umrl. Za njim je ostalo veliko dedičev in ti se ne morejo dogovoriti o skupni prodaji posestva.

Kako so Attemsi prišli na oblast?

Okoli leta 1500 je bilo na tem območju veliko kmečkih puntov in so dali Habsburžani posestvu nekemu, ki se je lahko spoprijel s takšnimi razmerami – Tatenbachom. Čez eno stoletje je Tatenbachu hrvaški plemič Zrinski obljubil, da bo kralj Štajerske, če mu jo pomaga zavzeti. Tatenbacha so izdali in ga obglavili v Gradcu. Zatem je šel grad k Avstrijskemu vojvodi, ki ga je preprodal Attemsom. Ti izhajajo z Vipavskega križa. Prvi izmed njih je Ignac Marija Attems. Zakaj Marija? Na hrvaški strani so prvega predstavnika zajeli Turki in zahtevali veliko odkupnino, bil pa je čudežno rešen. Prikazala se mu je Marija in mu naročila, da naj zgradi cerkev v Zagorju. On je na to pozabil in se mu je tako Marija prikazala še trikrat in nato je res zgradil cerkev ter v svoje ime in v ime naslednika sprejel Marijo.

Katere narodnosti so bili plemiči na gradu Podčetrtek pred prihodi danes nam znanih rodbin?

Prva dva ali tri stoletja so vladale rodbine slovanskih plemičev. Kasneje so morali svoje premoženje kot vazali predati Avstrijskemu vojvodi. Preostali plemiči pa so bili vsi avstrijske in nemške narodnosti.

Kako ste ravno vi prišli v to najstarejšo trško hišo zgrajeno ravno pod gradom?

Slučajno, hišo je kupila žena. Bila je označena za rušenje, ko pa sva jo kupila, je občina ni dovolila podreti. Je zaščiten, en del naj bi obstajal od leta 1200 do 1400. Včasih je bila tu pekarna in gostilna, v njej je obratoval tudi razbojnik Guzej. Leta 1550/1 je bila hiša sezidana v polni obliki izpod rok Tatenbacha, ko je obnavljal grad Olimje.

Kje ste dobili vse te listine, mrtvaške liste, katere hranite v svoji galeriji?

Vse je bilo že v hiši, kajti tukaj so prej živeli zdravniki, uradniki in trgovci, katerim so se listine skozi čas samo še kopičile.

Priloga B: Intervju: župan občine Podčetrtek

Najina prva asociacija v zvezi z gradom Podčetrtek je bila vsekakor kraj z okolico. Torej, kje se grad nahaja, kdo ima lastništvo nad gradom ter seveda eno izmed najpomembnejših vprašanj, ki že leta teži nad občino Podčetrtek: kdo bo rešil grad Podčetrtek?

Ker je grad Podčetrtek ena izmed najstarejših ohranjenih dediščin v Podčetrtku, sva se odločili in naredili intervju z županom občine Podčetrtek, gospodom Petrom Misjo.

Postavili sva mu vprašanja in dobili naslednje odgovore.

Župan Peter Misja

Zanima naju trenutno dogajanje glede lastništva gradu Podčetrtek? Je grad last občine ali je pod privatnim lastništvom? Kako vi vidite rešitev gradu pred propadom?

Leta 1989 je bil grad prodan dvema lastnikoma, in sicer gospodu Đokiću in Zečoviću, leta poprej pa se za grad ni zanimal nihče in grad pravzaprav ni imel lastnika. Leta 2005, ko sem postal župan občine Podčetrtek, sem tudi sam začel razmišljati, kako bi grad lahko obnovili, bolje vključili v ponudbo. In že leta 2006 smo denar, ki smo ga dobili iz državne blagajne, namenili obnovi strehe gradu. Med leti 2006 pa do danes je potekala tudi tožba lastnikov, g. Zečeviću je namreč pripadal 80 % delež gradu, g. Đokiću pa 20 % delež. Ker je pred nekaj časa g. Zečević umrl, so lastništvo nad gradom dobili trije njegovi dediči in ravno zaradi tega se je situacija še bolj zapletla. Zato, ker je grad Podčetrtek v večji meri v privatni lasti, predstavlja največjo oviro pri aktivnostih reševanja te problematike.

Kako pa grad po Vašem mnenju doživljajo ostali občani in kako ga doživljate Vi?

Zame je grad črna točka občine, zato se seveda tudi nagibam k takojšnji obnovi, ki bo za Podčetrtek pomenila tudi še večjo urejenost – dobili smo namreč že dve zlati priznanji za urejenost, kar zares pomeni, da je Podčetrtek urejen in zgleden kraj. Menim, da občani grad dojemajo kot famozen in ga imajo za prepoznavnega zaradi njegove specifikke.

Katere kulturne dediščine imamo v občini Podčetrtek in kako ima občina urejeno varstvo in upravljanje nepremičnih kulturnih dediščin na svojem območju?

V občini Podčetrtek najdemo naselbinsko dediščino, profano stavbno dediščino, sakralno stavbno dediščino. K stavbni dediščini pripadajo tudi vplivna območja

Ali imamo v občini institucijo ali osebo, ki skrbi za kulturno dediščino Podčetrta?

Ne, na občini Podčetrtek ni zaposlene osebe, ki bi bila pristojna za kulturno dediščino na našem območju. Vse pristojnosti za to ima le Zavod za varstvo kulturne dediščine OE Celje

Na kakšen način občina ohranja tradicionalne prireditve povezane s starimi običaji oz. sejmi? Lovrenčev sejem, Jedrčev sejem.